

Osiągnąwszy pełnoletność, majątek stał się moją własnością*¹⁾

— o zasadach używania imiesłowowego równoważnika zdania

Teza

1. W tekstach aktów prawnych, które powinny przynosić rzetelną, precyzyjną i jednoznaczną informację, konstrukcji z imiesłowowym równoważnikiem zdania należy unikać.
2. Poprawne użycie imiesłowowego równoważnika zdania wymaga restrykcyjnego stosowania określonych zasad składniowych:
  - a) zdanie główne i to, które jest zastępowane przez imiesłowowy równoważnik, mają ten sam podmiot mianownikowy oraz orzeczenie w stronie czynnej,
  - b) pomiędzy czynnością zdania głównego a czynnością wskazywaną przez równoważnik zachodzą odpowiednie relacje czasowe, zależnie od użytego imiesłowu²⁾.

OBJAŚNIENIE

Równoważniki zastępują („równoważą”) zdania w sensie funkcjonalnym, nie zawierają jednak ich podstawowego składnika — orzeczenia. Podstawowym ogniwem imiesłowowych równoważników zdania są imiesłowy: przysłówkowy współczesny (zakończony na *-ąc*, np. *określając, informując, wypełniając*) i przysłówkowy uprzedni (zakończony na *-wszy, -wszy*, np. *rzekłszy, padłszy, określiwszy, wzięwszy*). Właściwe używanie równoważników zdań z imiesłowem przysłówkowym wymaga stosowania następujących zasad:

¹⁾ Znakiem * są opatrzone konstrukcje błędne.

²⁾ *Wielki słownik poprawnej polszczyzny PWN* pod red. Andrzeja Markowskiego, Warszawa 2005, s. 1660–1661. Por. też: H. Jadacka, *Poradnik językowy dla prawników*, Warszawa 2006, s. 85–95.

Tożsamość podmiotów i wykonawców czynności

Równoważnik i zdanie główne powinny mieć **wspólny podmiot mianownikowy, wskazujący wykonawcę czynności, o którym mowa w obu częściach zdania złożonego.**

Z naruszeniem tej podstawowej zasady mamy do czynienia w zdaniach:

- **Zasada lojalności polega** w szczególności **na:** [...] lojalności wobec urzędu oraz przełożonych, kolegów i podwładnych, gotowości do wykonywania służbowych poleceń, **dbając**, aby nie zostało naruszone prawo lub popełniona pomyłka* [...].

(§ 16 pkt 3 zarządzenia nr 70 Prezesa Rady Ministrów z dnia 6 października 2011 r. w sprawie wytycznych w zakresie przestrzegania zasad służby cywilnej oraz w sprawie zasad etyki korpusu służby cywilnej)

- *Prezes Rady Ministrów określi, w drodze rozporządzenia, sposób przeprowadzania i dokumentowania czynności, o których mowa w ust. 1. **Rozporządzenie powinno, uwzględniając** niejawną charakter czynności, **określić** sposób przechowywania, przekazywania i niszczenia materiałów i dokumentów uzyskanych lub wytworzonych w związku z realizacją czynności, o których mowa w ust. 1, a także określać wzory stosowanych druków i rejestrów*.*

(art. 19 ust. 6 ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym)

W obu przytoczonych konstrukcjach formalny podmiot w zdaniu nadrzędnym (*zasada lojalności, rozporządzenie*) oznacza przedmiot ulegający czyjemuś działaniu. Zdania są niepoprawne, ponieważ brak w nich wspólnego wykonawcy czynności³⁾. Faktycznym wykonawcą jest bowiem osoba, która — w przypadku zdania pierwszego — powinna stosować zasadę lojalności, tak aby nie zostało naruszone prawo lub aby nie została popełniona pomyłka — zaś w przypadku zdania drugiego — musi najpierw wziąć coś pod uwagę, żeby później zawrzeć to w rozporządzeniu (w zdaniu zaczerpniętym z ustawy o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym z kontekstu jasno wynika, że osobą tą jest Prezes Rady Ministrów). Żeby omawiane zdania były poprawne, należałoby je przeformułować:

³⁾ Podobne zastrzeżenia można wysunąć pod adresem zdania: *Atrakcyjne artykuły zostały wyłożone na ladę, zachęcając wszystkich do zakupów* (por. H. Jadacka, op. cit., s. 87). Z tym samym rodzajem błędu (brakiem tożsamości podmiotów i wykonawców czynności) mamy do czynienia w zdaniu zacytowanym w tytule artykułu — *Osiągnąwszy pełnoletniość, majątek stał się moją własnością*.

Zasada lojalności polega w szczególności **na**: [...] lojalności wobec urzędu oraz przełożonych, kolegów i podwładnych, gotowości do wykonywania służbowych poleceń, **dbałości o to**, aby nie zostało naruszone prawo lub aby nie została popełniona pomyłka [...].

Prezes Rady Ministrów określi, w drodze rozporządzenia, sposób przeprowadzania i dokumentowania czynności, o których mowa w ust. 1. **Rozporządzenie powinno określić** sposób przechowywania, przekazywania i niszczenia materiałów i dokumentów uzyskanych lub wytworzonych w związku z realizacją czynności, o których mowa w ust. 1, z **uwzględnieniem** niejawnego charakteru tych czynności, a także określić wzory stosowanych druków i rejestrów.

Podany warunek (wspólny podmiot mianownikowy wskazujący wykonawcę czynności, o którym mowa w obu częściach zdania złożonego) spełnia tylko zdanie z orzeczeniem w stronie czynnej; w innych konstrukcjach wskazanie wykonawcy czynności tożsamego z podmiotem, wspólnego dla równoważnika i części nadrzędnej, nie jest możliwe.

W zdaniu:

- [...] **parametry** struktury poszczególnych wydziełów siedliska przyrodniczego **są ustalane, uwzględniając** stan ochrony jego typowych gatunków oraz procesów ekologicznych zachodzących w tym wydzieleniu* [...]

(z projektu rozporządzenia Ministra Środowiska w sprawie sporządzania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000)

to właśnie strona bierna powoduje rozbieżność podmiotów i wykonawców: podmiotem zdania głównego są *parametry*, podmiotem domyślnym imiesłowowego równoważnika (a zarazem wykonawcą czynności) — ktoś, kto te parametry ustala. Podobnie jest w zdaniu:

- *W procesie personalizacji legitymacji studenckiej jest nanoszona nazwa uczelni, justując do prawej strony** [...].

(z projektu rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 14 września 2011 r. w sprawie dokumentacji przebiegu studiów)

Również w tej strukturze nie ma wspólnych podmiotów: podmiotem zdania głównego jest *nazwa*, podmiotem (i wykonawcą czynności) równoważnika zaś — najprawdopodobniej ktoś, kto „justuje do prawej strony”.

Należy podkreślić, że w zdaniu z równoważnikiem jest konieczna i harmonia gramatyczna (**bezwzględna, gramatyczna** zgodność podmiotów), i harmo-

nia znaczeniowa. Ponieważ ustalenie, czy z tożsamością podmiotów współgra tożsamość wykonawców czynności, może się okazać trudne, ostatecznie pierwszej zasadzie regulującej stosowanie omawianych struktur można nadać formę: **równoważnik z imiesłowem przysłówkowym jest dobrze użyty, gdy on sam i zdanie główne mają wspólny podmiot mianownikowy oraz orzeczenie w stronie czynnej.**

Odpowiednie relacje czasowe. Jednoczesność i niejednoczesność czynności

Równoważnik i zdanie główne muszą wyrażać pewne relacje czasowe, których rodzaj zależy od typu użytego imiesłowu, a mianowicie:

- a) równoważnik z imiesłowem przysłówkowym współczesnym (zakończonym na *-ąc*) wyraża zawsze czynność jednoczesną z czynnością zdania głównego,
- b) równoważnik z imiesłowem przysłówkowym uprzednim (zakończonym na *-wszy, -wszy*) wyraża zawsze czynność wyprzedzającą — w przeszłości — czynność zdania głównego.

Wspomniane relacje, a raczej ograniczenia w stosowaniu obu imiesłowów, są źródłem największych trudności normatywnych użytkowników języka. W praktyce równoważnik z imiesłowem współczesnym bywa używany zarówno tam, gdzie wskazuje czynność uprzednią w stosunku do czynności zdania głównego, jak i tam, gdzie jest mowa o czynności późniejszej, a nawet tam, gdzie jednoczesność czynności jest po prostu niemożliwa. Dowodzą tego przytoczone niżej przykłady:

- *W przypadku wystąpienia w sprawozdaniu rocznym lub końcowym błędów pisarskich, rachunkowych lub innych oczywistych omyłek, instytucja zarządzająca **może je poprawić, informując** podmiot sporządzający sprawozdanie o wprowadzonych poprawkach*.*

(§ 1 pkt 1 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju wsi z dnia 4 listopada 2011 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie szczegółowego zakresu, trybu i terminów przekazywania sprawozdań oraz trybu i zakresu rozliczeń w ramach Programu Operacyjnego „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007–2013”)

Instytucja zarządzająca ma do wykonania dwie czynności — poprawienie błędów pisarskich, rachunkowych lub innych oczywistych omyłek oraz poinformowanie podmiotu sporządzającego sprawozdanie o wprowadzonych poprawkach. Wbrew temu, co jest napisane w zdaniu, nie da się tego zrobić jednocześnie. Aby zdanie było poprawne, całą sytuację należałoby opisać jako wykonanie dwóch następujących po sobie czynności, np.

W przypadku wystąpienia w sprawozdaniu rocznym lub końcowym błędów pisarskich, rachunkowych lub innych oczywistych omyłek, instytucja zarządzająca może je poprawić, a następnie poinformować podmiot sporządzający sprawozdanie o wprowadzonych poprawkach.

- *Osoba realizująca zapotrzebowanie odnotowuje w zapotrzebowaniu zmiany, o których mowa w ust. 2, umieszczając obok stosownej adnotacji swój podpis i pieczętkę* [...].*

(§ 2 ust. 3 pkt 1 rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z dnia 7 października 2003 r. w sprawie wydawania produktów leczniczych i wyrobów medycznych z aptek zakładowych w zakładach opieki zdrowotnej podległych Ministrowi Obrony Narodowej)

Podobnie jak w poprzednim zdaniu, czynności wskazane w zdaniu głównym i równoważniku nie mogą być wykonane jednocześnie; osoba odnotowująca zmiany najpierw musi nanieść stosowną uwagę, a dopiero później umieścić obok niej swój podpis i pieczętkę. Taką właśnie kolejność czynności należałoby zachować w skorygowanej wersji zdania:

Osoba realizująca zapotrzebowanie odnotowuje w zapotrzebowaniu zmiany, o których mowa w ust. 3, a następnie umieszcza obok stosownej adnotacji swój podpis i pieczętkę.

- *W przypadku naruszenia przepisów ustawy oraz przepisów o ochronie danych osobowych pełnomocnik podejmuje działania zmierzające do wyjaśnienia okoliczności tego naruszenia, zawiadamiając o tym niezwłocznie Prezesa Rady Ministrów i Szefa CBA*.*

(art. 22b ust. 7 ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym)

Kolejny przykład potwierdza obserwację, że zdecydowanie częściej jest naruszana zasada jednoczesności czynności niż reguła tożsamości podmiotów. Błąd w zdaniu wskazał sam autor, kiedy użył słowa *niezwłocznie*, które oznacza *najszybciej, jak to jest możliwe*, a nie — *jednocześnie*. Skorygowana wersja zdania powinna mieć postać:

W przypadku naruszenia przepisów ustawy oraz przepisów o ochronie danych osobowych pełnomocnik podejmuje działania zmierzające do wyjaśnienia okoliczności tego naruszenia i zawiadamia o tym niezwłocznie Prezesa Rady Ministrów i Szefa CBA.

- *Szefem CBA lub zastępcą Szefa CBA może być osoba, która: [...] nie pełniła służby zawodowej, nie pracowała i nie była współpracownikiem orga-*

nów bezpieczeństwa państwa, wymienionych w art. 5 ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej — Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (Dz. U. z 2007 r. Nr 63, poz. 424, z późn. zm.), ani też **nie była** sędzią, który **orzekając uchybił** godności urzędu, **sprzeniewierając** się niezawisłości sędziowskiej*.

(art. 7 ust. 1 pkt 7 ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym)

Ocenie poprawnościowej podlega część zdania zaczynająca się od spójnika *ani* też. Relacje czasowe w tej części są bardzo skomplikowane (trzy czynności przeszłe, zrelatywizowane względem siebie). W takim wypadku używanie aż dwóch imiesłowowych równoważników zdania jest działaniem ryzykownym, z góry skazanym na niepowodzenie. Na te trudności nakłada się jeszcze jedna, mianowicie wymienione czynności w ogóle nie powinny mieć miejsca — mowa przecież o osobie, która **nie pracowała i nie była współpracownikiem (...)** ani **nie była sędzią, który orzekając** itd.

Niefortunne jest użycie już pierwszego imiesłowu — *orzekając*. Nietrudno zauważyć, że uchybienie godności urzędu może być jedynie **następstwem** wydania określonego wyroku, postanowienia bądź określonej decyzji. W naszym przykładzie czynność zdania głównego jest konsekwencją, skutkiem czynności wskazanej w równoważniku (nie można więc tu mówić o jednoczesności czynności). Żeby ocenić poprawność drugiego równoważnika — z imiesłowem *sprzeniewierając* — warto ustalić, jakie zdanie podrzędne okolicznikowe zostało nim zastąpione. Przy próbie wprowadzenia do tekstu spójnika pojawia się pewna trudność. Nie pasują bowiem do całości ani spójniki *kiedy* (*kiedy się sprzeniewierzył*), *jeżeli* (*jeżeli się sprzeniewierzył*), *mimo że* (*mimo że się sprzeniewierzył*), *aby* (*aby się sprzeniewierzył*), ani nawet wyrażenie *w ten sposób* (*w ten sposób, że się sprzeniewierzył*). Jedynym sensownym uzupełnieniem może być spójnik *i*, typowy dla zdań współrzędnych łącznych, które nie podlegają przekształceniu na równoważniki imiesłowowe. Zdanie po korekcie mogłoby mieć postać:

*Szefem CBA lub zastępcą Szefa CBA może być osoba, która: [...] nie pełniła służby zawodowej, nie pracowała i nie była współpracownikiem organów bezpieczeństwa państwa, wymienionych w art. 5 ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej — Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (Dz. U. z 2007 r. Nr 63, poz. 424, z późn. zm.), ani też **nie była** sędzią, który **swoimi orzeczeniami uchybił** godności urzędu **i sprzeniewierzył się** niezawisłości sędziowskiej.*

- *Oświadczenie o stanie majątkowym **składa się** w dwóch egzemplarzach Marszałkowi Sejmu w następujących terminach:*

*[...] do dnia 30 kwietnia każdego roku, według stanu na dzień 31 grudnia roku poprzedniego, **dołączając** kopię rocznego zeznania podatkowego (PIT)* [...].*

(art. 3a ust. 3 pkt 2 ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym)

Przy każdej ocenie imiesłowowego równoważnika zdania sprawdzamy, czy ma on ten sam domyślny podmiot co zdanie główne. W analizowanym przykładzie występuje pewna komplikacja — w zdaniu głównym podmiotu nie ma w ogóle, ma ono bowiem postać konstrukcji bezosobowej (*składa się*). Współczesna norma składniowa akceptuje jednak równoważniki imiesłowowe zdań bezpodmiotowych⁴⁾. Ocena zdania zależy więc od respektowania drugiej zasady — jednoczesności czynności. Analiza semantyczna pozwala znaleźć argument przemawiający przeciwko użyciu w tym zdaniu równoważnika imiesłowowego — zdanie to nie jest w ogóle zdaniem złożonym podrzędnie. Korekta polega więc na zastąpieniu równoważnika zdaniem współrzędnym:

*Oświadczenie o stanie majątkowym **składa się** w dwóch egzemplarzach Marszałkowi Sejmu w następujących terminach:*

*[...] do dnia 30 kwietnia każdego roku, według stanu na dzień 31 grudnia roku poprzedniego; **do oświadczenia dołącza się** kopię rocznego zeznania podatkowego (PIT) [...].*

Używanie imiesłowowych równoważników zdań wiąże się z jeszcze innymi niedogodnościami. W konstrukcjach z równoważnikiem imiesłowowym, z istoty swojej pozbawionych spójników, nierzadko dochodzi do zatarcia dość istotnych różnic znaczeniowych, np. między zdaniami czasowymi a przyczynowymi, przyzwalającymi a warunkowymi, czasowymi a okolicznikowymi. Z tego względu skracanie zdań podrzędnych do postaci równoważników powinno się ograniczyć tylko do takich wypowiedzi, w których nie jest wymagana szczególna precyzja informacji. W tekstach prawnych **wyrazistość znaczeniowa jest cechą konieczną**. Trudno się jej jednak doszukać w sformułowaniach w rodzaju:

⁴⁾ Tradycyjna norma składniowa zdecydowanie odrzucała połączenia imiesłowowego równoważnika zdania i konstrukcji z podmiotem uogólnionym lub zdaniami bezpodmiotowymi. Współcześnie jednak nie budzą już zastrzeżeń normatywnych zdania typu: *Opierając się na wynikach badań, określono źródło powstania korzyści ekonomicznych*. Można przecież uznać, że skoro nie ma podmiotu, to nie może być również zgodności podmiotów (trudno mówić o niezgodności z czymś, czego nie ma).

- *Przepisy artykułu 2 i 3 nie mają zastosowania do pracy nocnej młodocianych w wieku od lat szesnastu do osiemnastu w wypadkach siły wyższej, które nie mogły być przewidziane ani powstrzymane, a które nie mają charakteru periodycznego, stanowią przeszkodę w normalnym ruchu zakładu przemysłowego*.*

(art. 4 międzynarodowej konwencji w sprawie pracy nocnej młodocianych w przemyśle)

Jeżeli spróbujemy do tego zdania wstawić spójnik, szybko się okaże, że pasują co najmniej trzy: czasowy — *kiedy* lub *ilekroć*, przyczynowy — *ponieważ* oraz warunkowy — *jeżeli*. W zależności od wyboru spójnika otrzymamy różne możliwości interpretacyjne:

- a) wypadki siły wyższej stanowią przeszkodę w normalnym ruchu zakładu przemysłowego, **kiedy/ilekroć** nie mają charakteru periodycznego,
- b) **ponieważ** wypadki siły wyższej nie mają charakteru periodycznego, stanowią przeszkodę w normalnym ruchu zakładu przemysłowego,
- c) **jeżeli** wypadki siły wyższej nie mają charakteru periodycznego, stanowią przeszkodę w normalnym ruchu zakładu przemysłowego.

Równoważniki imiesłowowe są strukturami bardzo trudnymi (ich stosowanie wymaga perfekcyjnego opanowania odpowiedniej części normy składniowej) i — co niezmiernie ważne — mało precyzyjnymi. Skrótowość omawianych konstrukcji oraz ich właściwości stylistyczne nie równoważą wszystkich kłopotów związanych z opanowaniem skomplikowanego systemu zasad, konstruowaniem zdań zawierających imiesłów przysłówkowy i ich interpretowaniem. Skoro tak, to należy się ich po prostu wystrzegać.

---

*Opracowała **Wioletta Wichrowska**
starszy specjalista w Departamencie Dziennika Ustaw
i Monitora Polskiego*